

УДК 94:271.2:271.4(477)«165/170»

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-9\(15\)-798-809](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-9(15)-798-809)

Візер Світлана Олександрівна кандидат історичних наук, доцент, в.о.завідувача кафедри історії та етнології України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Освіти, 6, м. Київ, 03037, тел.: (044)248-03-82, <https://orcid.org/0009-0004-0543-9212>

Перепелюк Ольга Максимівна доктор філософії (історія та археологія), старший викладач кафедри історії та етнології України, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Освіти, 6, м. Київ, 03037, тел.: (044)248-03-82, <https://orcid.org/0000-0001-7261-5811>

СПРОБИ ПРИМИРЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ТА УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКОВ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 20-Х РОКІВ XVII СТ.)

Анотація. В статті проаналізовано спроби православної та уніатської ієрархії досягти взаємопорозуміння в другій половині 20-х років XVII ст. З'ясовано, що вищі ієрархи обох церков виступали за примирення шляхом проведення спільного собору, що став би основою діалогу між опонентами.

В руському церковному середовищі був розроблений проект створення Київського патріархату, який мав об'єднати православних та уніатів в одній церковній інституції під номінальною зверхністю папи римського. Визначено, на які поступки були готові піти очільники обох конфесій задля досягнення компромісу.

Одним із найбільш дієвих прихильників ідеї порозуміння був полоцький архієпископ Мелетій Смотрицький, який доводив, що розбіжності між православними та католиками є несуттєвими і тому не мають бути перешкодою на шляху до зближення двох церков. Ідеї Смотрицького підтримували митрополит православної церкви Йов Борецький та печерський архімандрит Петро Могила, проте вони діяли значно обережніше і у вирішальний момент відмовились від проекту примирення. Уніатська церква у справі взаємопорозуміння була представлена митрополитом Йосипом Веляміном Рутським, який активно пропагував ідеї зближення та вів переговори з папською курією. Понтифікат папи Урбана VIII в цілому прихильно ставився до

ідеї замирення між православними і уніатами Русі, проте допускав таку можливість лише на умовах католицької церкви.

Спільний православно-уніатський собор 1629 р. не вдалося провести насамперед тому, що більшість вірян православної церкви, особливо козацтво та частина шляхти, виступали категорично проти пошуку шляхів примирення з уніатами. Показовою була позиція козаків, які асоціювали себе захисниками православ'я і не сприймали можливості компромісу.

Ключові слова: православна церква, уніатська церква, конфесія, взаємопорозуміння, примирення, собор, козаки, Йосип Велямін Рутський, Йов Борецький, Мелетій Смотрицький.

Vizer Sviltana Oleksandrivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Department of History and Ethnology of Ukraine, Drahomanov Ukrainian State University, Osvity St., 6, Kyiv, 03037, tel.: (044)248-03-82, <https://orcid.org/0009-0004-0543-9212>

Perepeliuk Olha Maksymivna PhD of History and Archeology, Senior Lecturer of the Department of History and Ethnology of Ukraine, Drahomanov Ukrainian State University, Osvity St., 6, Kyiv, 03037, tel.: (044)248-03-82, <https://orcid.org/0000-0001-7261-5811>

ATTEMPTS AT RECONCILIATION BETWEEN THE ORTHODOX AND UNIATE CHURCHES IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF 1620S

Abstract. The author of the article analyzes the attempts of the Orthodox and Uniate hierarchies to achieve mutual understanding in the second half of the 1620s. It is clarified that the highest hierarchs of both churches advocated for reconciliation through the convening of a joint council, which would serve as the basis for dialogue between the opponents.

In the Ruthenian church environment, it was developed a project of creating the Kyiv Patriarchate, which would unite Orthodox and Uniates in a single church institution under the nominal authority of the Pope of Rome. The author identifies the concessions that the leaders of both confessions were ready to make in order to reach a compromise.

One of the most active proponents of the idea of reconciliation was Meletius Smotrytsky who was Archbishop of Polotsk. He argued that the differences between the Orthodox and Catholics were insignificant and therefore should not be an obstacle to the convergence of the two churches.

Smotrytsky's ideas were supported by Job Boretsky (Metropolitan of the Orthodox Church) and Petro Mohyla (Archimandrite of the Pechersk Lavra), but they acted much more cautiously and rejected the reconciliation project at a crucial moment. The Uniate Church in the matter of mutual understanding was represented by Metropolitan Joseph Velamin-Rutski, who actively promoted ideas of rapprochement and held negotiations with the Papal Curia. Pope Urban VIII's pontificate was generally favorable to the idea of reconciliation between the Orthodox and Uniates of Ruthenia but allowed such possibility only under the conditions of the Catholic Church.

The joint Orthodox-Uniate council of 1629 failed to take place primarily because the majority of Orthodox believers, especially the Cossacks and some of the nobility, were vehemently opposed to the search for ways to reconcile with the Uniates. The position of the Cossacks was particularly noteworthy, as they identified themselves as defenders of Orthodoxy and did not accept the possibility of compromise.

Keywords: The Orthodox Church, The Uniate Church, denomination, mutual understanding, reconciliation, council, the Cossacks, Joseph Velamin-Rutski, Job Boretsky, Meletius Smotrytsky.

Постановка проблеми. Середина 20-х років XVII ст. ознаменувалась активізацією справи порозуміння між православною та уніатською конфесіями, але також і загостренням внутрішніх проблем в православної церкви та зростанням табору непримиренних ворогів можливого примирення. Православні ієрархи Феофанового висвячення розглядали справу замирення з уніатами як спосіб легалізації їх церкви на теренах Речі Посполитої та зняття наростаючого силового конфлікту між вірянами двох конфесій. Проте, відчутна залежність церковної організації від світського загалу значно обмежувала можливості вищого кліру у прийнятті рішень щодо управління церквою та визначення шляхів її подальшого розвитку. Участь козаків на чолі з Сагайдачним у висвяченні ієрархії 1620 р. перетворила останніх на одного з головних гравців міжцерковних відносин. Значно активізувались братчики Львівського та Віленського братств, що теж не хотіли втрачати свій вплив в церкві та підпорядковуватись єпископам. На жаль, ні братчики, ні козаки не сприймали ідеї замирення з уніатами і все активніше виступали проти, змушуючи православних ієрархів діяти все більш обережніше, а то і відступати від своїх переконань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема церковного діалогу не була пріоритетною серед дослідників міжконфесійних відносин в Україні першої половини XVII ст. Вона розглядалась лише

українськими вченими діаспори, зокрема мова йде про А.Жуковського [1], М.Соловія [2], А.Великого [3]. В контексті широкого аналізу конфесійної ситуації питання піднімалось сучасними дослідниками С.Плохієм [4], П.Кралуком [5], С.Візер [6].

Мета статті - з'ясувати особливості переговорного процесу між православними та уніатськими владиками в другій половині 20-х років XVII ст., метою якого було досягнення компромісу між двома церквами та створення спільного Київського патріархату.

Виклад основного матеріалу. Після перших спроб організувати діалог наприкінці 1623 – на початку 1624 рр. в Києві митрополит Йов Борецький на деякий час змушений був припинити заходи по зближенню церков. Як і передбачали ієрархи, ця справа викликала неоднозначну реакцію серед православних, виявивши як її прихильників, так і затятих опонентів. Певні надії, напевно, митрополит покладав і на єпископа Мелетія Смотрицького, який був одним із перших і найактивніших прихильників примирення. На той час він вирушив з паломницькою місією на Схід і серед іншого мав таємне завдання отримати дозвіл константинопольського патріарха на перемовини з уніатами [7, с. 834]. Дослідники міжконфесійних відносин вважають, що саме під час цих перших зустрічей православних і уніатів та в ході їх дебатів навколо питання примирення була сформульована ідея створення спільного Київського патріархату [7, с. 835 – 836]. Хоч М.Соловій стверджував, що вперше проект Київського патріархату з'явився в руському інтелектуальному середовищі ще в 1583 р. під час переговорів папського легата А.Поссевіно з князями Слуцькими та Острозькими про можливе об'єднання православної та католицької церков [2, с. 235].

Нагнітання ситуації в православному середовищі посприяв Касіян Саковича, який в той час відкрито заявив про перехід в унію. В своєму творі «Дезідерос...» він закликав до примирення і стверджував, що Смотрицький привезе від патріарха дозвіл на об'єднання двох церков. Це викликало гостру реакцію православних традиціоналістів, в результаті чого Й.Борецький змушений був виправдовуватись в спеціально виданій грамоті. Найбільше ж постраждав М.Смотрицький, якого після повернення зі Сходу навіть не впустили до Києво-Печерський Лаври. Врешті решт він був змушений залишити Київ. Значно загострилися його відносини із віленським духовенством.

В той же час, на сеймі 1626 р., король Сигізмунд III ініціював питання проведення спільного собору задля забезпечення релігійного миру в країні. Його було призначено на 26 вересня 1626 р. в м. Кобрині.

Проте православні владики, очевидно, в огляду на тиск противників унії, цю ініціативу, як і раніше в 1623 р., проігнорували. Не були активними і уніати, оскільки не могли діяти без згоди понтифікату. Звіт митрополита Рутського про переговори між ними та православними з пропозиціями створення патріархату було відіслано до Риму, де справа ретельно вивчалась протягом двох років. В результаті в Кобрині відбувся лише уніатський собор, перший після Берестя 1596 р., який залагодив цей ряд справ внутрішнього життя з'єдиненої церкви.

Однак, справа порозуміння між владиками двох конфесій залишалась актуальною. І надалі її промоутерами залишалися Й.Рутський та М.Смотрицький, який на той час вже таємно перейшов в унію, ставши дерманським архимандритом. Уніатський митрополит пропагував цю ідею в своєму оточенні, вів перемовини із світськими патронами церкви, а також із Римом. Ще в 1624 р. Рутський надіслав до Конгрегації Поширення Віри детальну доповідь про труднощі поширення унії в руських землях та проблеми становлення уніатської церкви, в якій одним із перших способів вирішення проблеми спротиву православних знову ж таки обґрунтовував ідею створення єдиного Київського патріархату на спільному синоді [3, с. 28].

В цілому питання ставлення римської курії до можливого зближення греко-католиків з православними складає окрему сторінку цього напрямку досліджень. З 1622 р. почала діяти створена папою Григорієм XV Конгрегація Поширення Віри, одним із завдань якої було вироблення лінії щодо поширення католицької віри на теренах Східної церкви. Враховуючи негативне ставлення до з'єдинених більшості польського католицького духовенства Конгрегація на початковому етапі своєї діяльності ретельно вивчала доцільність унії, а, відповідно, взагалі існування уніатської церкви на руських землях. Як стверджує А.Великий, лише позиція особисто папи Григорія XV, а згодом його наступника Урбана VIII врятувала уніатську конфесію від ліквідації [3, с. 27]. С.Плохій вважає, що мученицька смерть архієпископа Й.Кунцевича в 1623 р. стала поштовхом до змін у ставленні до з'єдинених як в владних колах Речі Посполитої, так і в папському оточенні [4, с. 128]. Новий папа Урбан VIII декларував свою прихильність до ідеї Руського патріархату, проте римська курія була проти її реалізації шляхом скликання Собору. На думку І.Нагаєвського, головною причиною такої позиції було небажання допускати до вирішення церковних справ світський загаль, що традиційно в православних мав право вирішального голосу у прийнятті рішень, а це суперечило практикам католицької церкви. Рим пропонував зупинитись

на рішеннях Флорентійського Собору та відновити домовленості про походження святого Духу згідно виробленої тоді формули [8, с. 15]. І.Нагаєвський також подає відомості, що папа Урбан VIII навіть посилав до константинопольського патріарха К.Лукариса свого посланця Росії для відновлення перемовин про об'єднання церков на умовах Флорентійської унії, проте патріарх проігнорував ці пропозиції [8, с. 17].

У вересні 1627 р. в Києві мав відбутися Помісний православний собор, проте прибуло дуже мало священників. Тому це швидше були зустрічі духовенства, ніж загальне зібрання, що мало силу приймати соборні рішення. Смотрицький неодноразово зустрічався з православними ієрархами, насамперед з митрополитом Й.Борецьким та П.Могилою, який на той час готувався стати печерським архимандритом чи вже став за свідченнями А.Жуковського [1, с. 116]. Очевидно, на той момент в середовищі православних ще було невідомо про конверсію Смотрицького. В черговий раз мова йшла про порозуміння з уніатами, а також про розгляд на соборі «Катехізіса», який був підготовлений Мелетієм ще до поїздки на Схід. Обидва владики прихильно ставились до ідей Смотрицького, проте вимагали церковної цензури «Катехізісу» перед загальним розглядом на наступному соборі. Щоб пришвидшити справу, Смотрицький також мав підготувати своєїрідну анотацію з викладом шести найвагоміших відмінностей між православними та католиками. Підготовка майбутнього собору обговорювалась П.Могилою та М.Смотрицьким в лютому 1628 р., коли печерський архимандрит по дорозі в Перемишль відвідав Дерманський монастир.

В решті решт Конгрегація за схвалення папи Урбана VIII дала згоду на проголошення Київського патріархату, але за беззастережної умови чіткого підпорядкування Святому престолу [3, с. 26], що розв'язувало руки і уніатським владикам.

Таким чином наприкінці 1627 – на початку 1628 рр. справа порозуміння між православним та уніатами відчутно прискорилась і почала набирати все більшого розголосу. Про це дбав і Смотрицький, поширюючи думку про готовність уніатів до примирення, над цією справою активно працював і пан Лаврин Древинський, беручи участь у переговорах між представниками двох церков на сеймових полях в листопаді 1627 р. Проте активізувались і противники примирення на чолі з затятим традиціоналістом І.Копинським, що розсилав листи із засторогам про «відступництво» митрополита та єпископів.

Наступним кроком у справі замирення стало зібрання православних владик в Городку. А.Жуковський визначає його статус як собор, хоч

при цьому вказує, що були присутні лише вищі ієрархи: Й.Борецький, М.Смотрицький, луцький єпископ І.Борискович, холмський єпископ П.Іполитович та печерський архимандрит П.Могила [1, с. 116]. Власне, це дозволяє більш чітко визначити коло прихильників зближення з уніатами в православному таборі, оскільки саме це питання було головною темою обговорення. Під час зустрічі Смотрицький обґрунтував свої міркування про розходження між православними і католиками, доводячи, що вони є несуттєвими і не перешкоджають з'єднанню православних та уніатів. Було прийнято рішення про проведення в Києві Помісного собору церкви із залученням світським осіб – шляхти та міщан.

Однак, собор 1628 р. замість розгляду питання про примирення двох церков перетворився на суд над працею Смотрицького «Апологія» та й над самим автором. Владика замість укладення програми собору із обґрунтуванням розходжень між двома конфесіями та пропозиціями їх подолання підготував розлогий трактат «Апологія подорожі до східних країн», в якій розкритикував православну церкву, звинувачуючи її в єресях та запозиченні постулатів протестантів, і доводив необхідність об'єднання з Римом. Це викликало гостру реакцію з боку православних традиціоналістів та навіть відштовхнуло від Смотрицького його недавніх соратників – обережних прихильників зближення Й.Борецького та П.Могили. Авторитетні в православному середовищі богослови Лаврентій Зизаній та Андрій Мужилівський після детального аналізу праці Смотрицького визначили в ній більше 100 неправославних тез і вимагали засудження книги.

Відчутну роль в подіях 1628 р. відігравали і світські особи, насамперед козаки, які відверто погрожували М.Смотрицькому та Й.Борецькому. Православні владики в черговий раз виявились заручниками ситуації і мусили йти на поступки перед грізною силою козацтва. Опоненти Смотрицького мали слабку теологічну підготовку, не вмiли вести богословські дискусії, тому навіть не допустили обговорення праці Мелетія, а змусили його зректися своїх поглядів, а книга була привселюдно піддана анафемі.

Важливу, хоч на перший погляд майже непомітну, роль в цих подіях відіграв ще один давній союзник православних у протистоянні з урядом та католиками Речі Посполитої – протестанти. Із численних листів случького протопопа А.Мужилівського, активного опонента Смотрицького на соборі 1628 р., виразно проглядається постать князя Криштофа II Радзивілла, який із своїм братом Янушем та белзьким воєводою Рафалом Лещинським вважались лідерами протестантського

табору Речі Посполитої. Князь постійно давав поради Мужилівському в цій непростій справі ще починаючи з кінця 1623 р., в результаті чого неодноразово «лист князя багато-багато зволив збудувати, спонукати і очей відкрити» [9, с. 345]. Існували досить тісні контакти між князем та Й.Борецьким, який відправив свого старшого сина Стефана до князівського двору для продовження навчання. Митрополит брав участь у організації школи в Слуцьку, створеної на фундації та під патронатом князя [9, с. 313, 334].

Союз між православними та протестантами був створений ще князем В.-К.Острозьким наприкінці 90-х років XVI ст., щоб єдиним фронтом виступити проти католиків та унії [10, с. 223 – 224]. Їх спільна позиція була досить успішною в бурхливих сеймових змаганнях першого десятиліття XVII ст. [6, с. 45]. Як стверджує Ю.Мицик, в 1626 – 1628 рр. князь Криштоф II очолював так звану «орлеанську змову» проти короля Сигізмунда III, щоб усунути його від влади і зробити королем Речі Посполитої Гаскона Орлеанського [9, с. 313]. За таких обставин, протестантам було критично важливо зберегти союз з православними, а відповідно не допустити зближення останніх з уніатами. Також на думку Ю.Мицика, через посередництво православних ієрархів князь намагався домовитись із козацькою старшиною, щоб не допустити нового козацького виступу проти влади, який зважаючи на змовницькі плани Радзивілла був вкрай небажаним [9, с. 313].

Незважаючи на невдачу собору 1628 р. вже в наступному році справа примирення двох церков була знову актуалізована і досягла піку свого розвитку. Сейм в лютому 1629 р. прийняв рішення про проведення спільного православно-уніатського собору. З аналізу джерел випливає, що обидві сторони активно підтримували цю ідею. Правда, дослідники православної та уніатської традицій приписують ініціативу своїм опонентам. Так, А.Великий вважав, що православні ієрархи запропонували сейму скликати спільний собор, а уніати підтримали пропозицію й відразу ж спробували отримати згоду Риму [3, с. 41]. Натомість А.Жуковський стверджував, що «ініціатива виходила з уніатської сторони, а саме від митрополита Й.Рутського» [1, с. 119]. Так чи інакше, перемовини на сеймі відбувались між православними послами М.Кропивницьким і Л.Древинським та уніатським послом архимандритом Й. Баковецьким [1, с. 120]. Активну роль відігравала і королівська влада, оскільки Сигізмунд III в умовах чергового етапу війни з Швецією потребував релігійного замирення в державі. В результаті було досягнуто домовленості про спільне зібрання

28 жовтня у Львові, якому мали передувати два окремі собори православних у Києві та уніатів у Володимирі, при чому вони мали відбутись одночасно – 9 липня 1629 р.

Обидві сторони розгорнули активну діяльність по підготовці запланованих зустрічей. Митрополит Й.Борецький розіслав універсали, в яких закликав православних до примирення та запрошував на собор до Києва для вироблення умов об'єднання з уніатами. В свою чергу митрополит Й.Рутський надіслав листи до римського понтифікату та нунція в Варшаві з повідомленнями про майбутній діалог. Бажаючи обов'язково отримати згоду папи митрополит діяв дуже обережно, обіцяючи, що на соборі не будуть розглядатись питання віри й догматики, а учасники лише спробують обговорити «спосіб і форму єднання» [3, с. 41]. Владика намагався забезпечити підтримку духовенства та вірян, тому здійснив візитацію волинських церков та монастирів, запропонував кандидатуру М.Смотрицького на галицького архієпископа.

Уніатські ієрархи чітко заявляли, що способом примирення та об'єднання є створення Київського патріархату під зверхністю папи римського. Про це маємо свідчення в листах до курії митрополита Й.Рутського та творах нового адепта уніатської церкви Смотрицького. В творі «Паранезис», написаному після подій в Києві і в якому він вже чітко виступає як уніат, владика формулює основні засади «Руського патріархату», насамперед обґрунтовує ідею соборного обрання київського патріарха без погодження з константинопольською патріархією. Звертаючись до церковних практик сусідніх православних країн (Московське царство, Молдавське князівство, Волощина, Кіпр, Грузія, Сербія, Охрид), які вийшли з-під прямої залежності Константинополя, він намагається довести, що найкраще для Русі мати власного «архієпископа або патріарха» [текст твору див: 2, с. 231]. При цьому автор апелює до давніх традицій руської церкви самочинного обрання митрополитів Іларіона, Кліма Смолятича, Григорія Цамблака [текст твору див: 2, с. 231]. На думку Смотрицького, занепад патріархії, охопленої ересями, є на стільки глибоким, що необхідно розірвати зв'язки з патріархатом. Папа римський мислителем сприймається не як глава католицької церкви, а як вселенський архієрей, номінальну залежність від якого варто визнати і Руському патріархату. При цьому Мелетій говорив про відкриття нових шкіл, семінарій, монастирів. Вчений наголошував на необхідності видання «Катехісису», Учительних Євангелій, житій святих руської церкви. Фактично, можемо стверджувати, що Смотрицький склав програму реформування

православної церкви, яку активно впроваджував у життя митрополит П.Могила та його інтелектуальне оточення. В рамках підготовки до Львівського собору Смотрицьким був написаний ще один твір «Екзетесіс», останній і можливо найкращий в його житті, який приніс йому визнання серед католицьких діячів та богословів.

Наскільки православні ієрархи були готові до реалізації ідеї підпорядкування папі чітко сказати досить складно. Можемо напевно говорити, що в першу чергу вони сприймали ідею примирення з уніатами як можливий шлях до відновлення офіційного статусу православної церкви в Речі Посполитій. А. Великий стверджує, що на Київський собор 1629 р. православні прихильники замирення розробили свій план запровадження Руського патріархату під зверхністю римського понтифіка. За їх задумами, варто було б спочатку декларувати залежність від східного патріарха, але останній мав визнати догмати католицької церкви та папу як першоієрарха Вселенської церкви. Так як константинопольська патріархія на це б не погодилась (в чому православні ієрархи не мали сумнівів), то руська церква отримувала б свободу дій у визнанні зверхності Риму [3, с. 44].

Паралельні собори розпочали свою роботу 9 липня, як і було задумано, але завершилися цілком різними результатами. Уніатський собор у Володимирі розглянув умови замирення та навіть визначився з кандидатурою майбутнього патріарха. Унійні владики на чолі з Рутським були готові визнати главою церкви православного архимандрита Петра Могили [3, с. 43]. Натомість православне зібрання перетворилось на безкінечну сварку та погрози вищому духовенству, а відповідно ніякого рішення прийнято не було. Проти замирення категорично виступила православна шляхта, яка вимагала подібні питання вирішувати на сеймі, а не на церковному соборі, і як наслідок на собор не прибула. Також непримиренними противниками зближення церков були козаки, які прислали своїх посланців, які мали «контролювати діяльність собору» [1, с. 120], а в реальності неодноразово тиснули та навіть погрожували фізичною розправою владикам. На думку С.Плохія, саме козацтво відіграло вирішальну роль у недопущенні прийняття соборних рішень щодо порозуміння з уніатами та проведення спільного собору в Львові [4, с. 171]. Так православні ієрархи стали заручниками ситуації, яку самі ж певною мірою зніціювали: активно взиваючи до козаків на початку XVII ст. та закликаючи їх захистити zagrożене православне благочестя, вони виявились залежними від волі козацтва в 20-х роках століття.

Дослідники міжконфесійних відносин першої половини XVII ст., зокрема А.Жуковський та І.Нагаєвський, стверджують, що в цей час було вироблено більш чіткий проект примирення з шести пунктів, що відображав компроміс обох сторін в питаннях походження Святого Духа, існування чистилища, визнання зверхності папи римського [1, с. 122; 8, 32 – 33]. Знову ж таки опоненти приписують авторство своїм супротивникам: А.Жуковський вважав, що проект був підготовлений католицькою стороною, а І.Нагаєвський вказував, що він був розроблений в найближчому оточенні митрополита Й.Борецького, який був його справжнім натхненником.

Проте спільний собор у Львові восени 1629 р. проведено так і не було. Після невдачі в Києві православні владики під загрозою розправи з боку козаків не наважились продовжувати справу примирення. Несподівано для себе і уніати змушені були згорнути цю справу, оскільки отримали заборону на проведення спільного собору від Конгрегації Пропаганди Віри.

Висновки. В другій половині 20-х років XVII ст. була здійснена спроба налагодити взаємопорозуміння між православною та уніатською церквами. Були здійснені реальні кроки для організації спільного собору. І що важливо, прихильниками зближення були представники обох конфесій, які були готові йти на певні поступки один одному задля досягнення релігійного миру в Україні. Було розроблено проект створення єдиного Київського патріархату, який би об'єднав вірян двох українських церков. Реалізація цієї ідеї в подальшому могла б сприяти стабілізації суспільно-політичного життя України та уникнути багатьох негативних процесів кінця XVII – XVIII ст.

Література:

1. Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков. Київ: Мистецтво, 1997.
2. Соловій М. Мелетій Смотрицький як письменник. Рим: Вид-во ОО Василян, 1977.
3. Великий А. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Том V: XVII ст. Рим: Вид-во ОО Василян, 1972.
4. Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. Київ: Критика, 2005.
5. Кралюк П. Мелетій Смотрицький і українське культурно-духовне відродження кінця XVI – початку XVII ст. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007.
6. Борисенко В., Візер С. Державотворчі та національно-духовні процеси в Україні першої половини XVII ст.: Навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010.

7. Візер С., Двірна К. Ідея церковної єдності в руському інтелектуальному середовищі першої половини 20-х років XVII ст. *Актуальні питання у сучасній науці*. Київ. 2023. Випуск № 9 (15)

8. Нагасвський І. Об'єднання церкви й ідея патріархату в Києві. Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1961.

9. Мишик Ю. Із листування українських письменників-полемістів 1621 – 1624 рр. *Записки НТШ*. 1993. С. 310 – 347.

10. «Прикладом своїх предків...». Історія парламентаризму на українських землях в 1386 – 1648 рр.: Польське королівство та Річ Посполита / за ред. В. Михайловського. Київ: Темпора, 2018.

References:

1. Zhukovskyi A. (1997). Petro Mohyla u pytannia yednosti tserkov [Petro Mohyla and the Problem of the Unity of Churches]. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].

2. Solovii M. (1977). Meletii Smotrytskyi yak pysmennyk [Meletius Smotrytsky and his Writings]. Rym: Vyd-vo OO Vasyliian [in Ukrainian].

3. Velykyi A. (1972). Z litopysu khrystyianskoi Ukrainy. Tserkovno-istorychni radioleksi z Vatykanu [From the Chronicles of Christian Ukraine. Church-Historical Radio Lectures from the Vatican]. Tom V: XVII st. Rym: Vyd-vo OO Vasyliian [in Ukrainian].

4. Plokhii, S. (2005). Nalyvaikova vira: Kozatstvo ta relihiia v rannomodernii Ukraini [The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

5. Kraliuk P. (2007). Meletii Smotrytskyi i ukrainske kulturno-dukhovne vidrozhennia kintsia XVI – pochatku XVII st. [Meletius Smotrytsky and the Ukrainian Cultural and Spiritual Revival of the Late 16th to Early 17th Century]. Ostroh: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian].

6. Borysenko V., Vizer S. (2010). Derzhavotvorchi ta natsionalno-dukhovni protsesy v Ukraini pershoi polovyny XVII st.: Navchalnyi posibnyk [State-building and national-spiritual processes in Ukraine in the first half of the 17th century: Tutorial]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].

7. Vizer S., Dvirna K. (2023). Ideia tserkovnoi yednosti v ruskomu intelektualnomu seredovyschi pershoi polovyny 20-kh rokiv XVII st. [The Idea of Church Unity in the Ruthenian Intellectual Environment of the First Half of the 1620s]. *Aktualni pytannia u suchasni nauksi - Current issues in modern science*. Kyiv. 2023. Vypusk № 9 (15) [in Ukrainian].

8. Nahaievskiy I. (1961). Obiednannia tserkvy u ideia patriarkhatu v Kyievi [Church Unity and the Idea of the Kyivan Patriarchate]. Toronto: Ukrainske vydavnytstvo «Dobra knyzhka» [in Ukrainian].

9. Mytskyk Yu. Iz lystuvannia ukrainskykh pysmennykiv-polemistiv 1621 – 1624 rr. [From the Correspondence of Ukrainian Writer-Polemicists, 1621–1624]. *Zapysky NTSh. – Notes of the Shevchenko Scientific Society*. 1993. S. 310 – 347 [in Ukrainian].

10. Mykhaylovskiy V. (2018). «Prykladom svoikh predkiv...». Istoriia parlamentaryzmu na ukrainskykh zemliakh v 1386 – 1648 rr.: Polske korolivstvo ta Rich Pospolyta [«By Example of Our Ancestors...». History of Parliamentarism in Ukrainian Lands in 1386 – 1648: The Polish Kingdom and Polish-Lithuanian Commonwealth]. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].